

25η ΜΑΡΤΙΟΥ 1821

Ανδρεία, Αυτοθυσία, Διχασμός & Διχόνοια

Η κοινωνική Ψυχολογία ηγετών και αγωνιστών
στους χρόνους της Επανάστασης του 1821

ΚΕΙΜΕΝΟ: Δρ. Γεώργιος Πιπερόπουλος
Καθηγητής και Πρόεδρος Τμήματος Οργάνωσης
και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου
Μακεδονίας

Επέλεξα για θέμα του σημερινού μου προβληματισμού για την 25^η Μαρτίου τα 4 γνώριμα και ίσως αναπόσπαστα ψυχοκοινωνικά μας χαρακτηριστικά, ακριβώς επειδή επιθυμώ να επισημάνω τη διαχρονική σημασία της κοινωνικής ψυχολογίας ηγετών και αγωνιστών στους χρόνους της Εθνικής Επανάστασης του 1821.

Έχουμε επίγνωση ότι σήμερα, πανηγυρίζοντας οι απανταχού της γης Έλληνες και Ελληνίδες τη σημαδιακή στην ιστορία μας ημέρα της 25^{ης} Μαρτίου 1821, αποτίνουμε φόρο τιμής στους αρχηγούς, ηγέτες και αγωνιστές της Εθνικής μας Επανάστασης.

Το μάθημα της Ιστορίας ήταν και παραμένει σαφέστατο: ο Ελληνισμός, εμείς οι Έλληνες και οι Ελληνίδες, οπόταν κατορθώσαμε να παραμερίσουμε τις εθνικές μας αδυναμίες της διχόνοιας και του διχασμού μεγαλουργήσαμε σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο δείχνοντας πρωτόγνωρες για το ανθρώπινο γένος εκδηλώσεις ανδρειοσύνης και αυτοθυσίας.

Υπάρχει η αποφθεγματική ρήση που, ενώ πολλοί αποδίδουν στο σερ Γουίνστον Τσώρτσιλλ, ίσως ειπώθηκε από άλλον σοφό άνδρα, σύμφωνα με την οποία «οι λαοί που ξεχνούνε την ιστορία τους είναι καταδικασμένοι να την ξαναζήσουν». Και ενώ αυτό δεν ειπώθηκε με στόχο εμάς τους Έλληνες, ίσως να έχει για εμάς σημασι-

κά και ανεξίτηλα διαχρονικά νοήματα και σημασίες.

Γιατί από το 1821 μέχρι και σήμερα, κάθε φορά που επιτρέψαμε στους εαυτούς μας την πολυτέλεια να διαπράξουμε το σφάλμα της λησμονιάς των διδαγμάτων της εθνικής μας ιστορίας, δυστυχώς ξαναζήσαμε τα αιώνια πάθη και μίση και πληρώσαμε με βαρύ φόρο αίματος και αλλοσπαραγμών αυτήν την «απώλεια της εθνικής μνήμης...».

Όπως σημειώνει με τόσο πικρό λυρισμό και ο εθνικός μας ποιητής:

Η διχόνοια που βασιτάει
ένα σκίπτρο η δολερή
καθενός χαμογελάει,
παρ' το λέγοντας και συ.

Κειό το σκίπτρο, που σας δείχνει
έχει αλήθεια ωραία θωριά
Μην το πιάστε γιατί ρίχνει
εισέ δάκρυα θλιβερά

Πράγματι ποιος λαός στον πλανήτη μας έχει να επιδείξει, συμπυκνωμένη μέσα σε τόσο μικρά χρονικά όρια, τέτοια έκφανση ηρωισμού, ανδρείας, αυτοθυσίας όσο οι Έλληνες με το Αρκάδι, την Κάσο, τον Ζάλογγο και την Αραπίτσα, τη Χίο και τα Ψαρά; Ποιο άλλο εθνικό - απελευθερωτικό κίνημα είδε τους πρωταγωνιστές-

ηγέτες του να πέφτουν στα πεδία της μάχης ο ένας μετά τον άλλο μαζί με τους αφανείς αγωνιστές του, μη περιμένοντας να “εισπράξουν” την επιβράβευση του αγώνα τους μετά τη δικάωσή του και την επικράτηση της Επανάστασης;

Το τίμημα βαρύ

Από τις πρώτες κιόλας ημέρες του ξεσποκωμού φάνηκε ότι το τίμημα για τη λευτεριά θα ήταν βαρύ σε αίμα, πόνο και δάκρυα. Στη Μολδοβλαχία «ο Ιερός Λόχος» σφαγιάσθηκε παγιδευμένος και προδομένος και ο Υψηλάντης κλείνεται σε αυστριακές φυλακές. Στο μοναστήρι της Σέκου ο Γεωργάκης Ολύμπιος τινάζεται στον αέρα διαλέγοντας το θάνατο από την παράδοση, έστω και με τους όρους που του είχαν προσφερθεί, ενώ ο Γιάννης Φαρμάκης, που παραδίδεται στους Τούρκους με όρους, δολοφονείται βρώμικα διδάσκοντας στους μεταγενέστερους το πικρό μάθημα ότι είναι πιο καλά να πέφτει κανείς στο πεδίο της μάχης παρά να συνομολογεί με τον Τούρκο όρους τους οποίους ο Τούρκος ουδέποτε θα σεβαστεί.

Ο Καρπενσιώτης κοντά στον Προύδο ανακόπεται από ισχυρότερες τουρκικές δυνάμεις και πέφτοντας μαζί με τις αποδεκατισμένες δυνάμεις του στο ποταμό για σωτηρία πνίγεται στα θολά ορμητικά νερά μαζί με πολλούς από τους αγωνιστές του.

Στη μάχη της Αλαμάνας ο Αθανάσιος Διάκος αιχμαλωτίζεται τραυματισμένος και ανασκολοπίζεται ζωντανός. Στην ίδια μάχη, μαζί με δεκάδες άλλα παλικάρια, πέφτει και ο επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας. Φυσικά έχει προηγηθεί ο απαχρονισμός του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' και η θανάτωση δεκάδων ανδρών και γυναικών στην Κωνσταντινούπολη αμέσως μετά την εξέγερση της Μολδοβλαχίας. Στη

Νάουσα ο Ζώτος βάζει μπουρλότι στο μπαρούτι και γίνεται κομμάτι, ενώ αργότερα ο Μάρκος Μπότσαρης πέφτει στο Κεφαλόβρυσο του Καρπενσιού, ο Παπαφλέσσας σκοτώνεται στο Μανιάκι, ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος δανατώνεται στην Ακρόπολη κι εκεί, στην Αθήνα, πέφτει και ο Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Παραδείγματα σαν τα παραπάνω, ένα μικρό κομμάτι της επίδειξης ανδρείας και αυτοθυσίας, μας καλούν να σκύψουμε ευλαβικά πάνω στα ιστορικά κείμενα και, αφήνοντας στην άκρη την ουδετερότητα του επιστήμονα, τη συμπεριφορά, η οποία, όπως και στην περίπτωση του ψυχρά αντικειμενικού ιστορικού, απαιτεί αποσύνδεση των συναισθηματικών φορτίσεων από εγκεφαλικές λειτουργίες, εμπλακούμε, χωρίς φόβο και πάθος, αλλά με γνώση, συναίσθημα και περηφάνια, σε μια, έστω σύντομη, αλλά ευελπιστώ διδακτική ανάπλαση των δεδομένων.

Να ψηλαφίσουμε τις αιώνιες αρετές και πληγές

Και τούτο επειδή πιστεύω ότι μόνον εφόσον αφήσουμε, ως άτομα και ως ομάδες, ελεύθερους τους εαυτούς μας να ψηλαφίσουμε τις αιώνιες πληγές και τις αρετές της φυλής και του Έθνους με τη λυρικότητα του ποιητή και την κατανόηση του θεραπευτή τότε και μόνο τότε, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη διαχρονική σημασία των νοημάτων που εσαεί μπορεί να αντλούνται από τον αγώνα επιφανών ηγείων και αφανών αγωνιστών της Επανάστασης του 1821.

Τρεις περίοδοι του αγώνα

Σύμφωνα με μια θεωρητική ιστορική άποψη ο εθνικός απελευθερωτικός αγώνας του 1821 μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις σημαντικές περιόδους και συγκεκριμένα

από το 1821 έως το 1825, από το 1825 έως το 1827 και από το 1827 έως το 1829.

Η πρώτη περίοδος ξεκίνησε με ενδοϋσιασμό, απερίγραπτες εκφάνσεις ανδρείας και αυτοθυσιών, εντυπωσιακές επιτυχίες κατά των Τούρκων, αλλά εκφυλίστηκε με εμφύλιους σπαραγμούς καθώς ο διχασμός και η διχόνοια οδήγησαν σε αιματηρές συγκρούσεις Ρουμελιώτες και Μοραΐτες! Στην πρώτη αυτή περίοδο όμως δημιουργήθηκαν οι πρώτες δομές του μελλοντικού ελληνικού Κράτους, οι αναγκαίες δομές χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων και κάποιες πολιτικοδιπλωματικές καταστάσεις και φυσικά η Εθνοσυνέλευση.

Στην περίοδο αυτή οι επαναστατημένοι Έλληνες βοήθηθηκαν από τους Ευρωπαίους και τους Αμερικάνους φιλέλληνες και εδραιώθηκε η κοινωνική ψυχολογία της εθνικής υπόστασης. Γιατί, αν πριν το ξεχνάμε αυτό, η απόσταση ανάμεσα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη και την υποτιπώδη Ελλάδα του Μοριά και της Ρούμελης δεν έπαιξε απλά και μόνο γεωγραφικά, αλλά και ψυχοκοινωνικά σημαντικό ρόλο.

Στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου η Επανάσταση έφτασε στα πρόθυρα καθολικής κατάρρευσης, καθώς ο Αντιβασιλέας της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή ήρθε να βοηθήσει το Σουλτάνο με χερσαίες δυνάμεις και ναυτικό επικεφαλής του οποίου ήτα ο γιος του στρατηγός Ιμπραήμ.

Η τρίτη περίοδος ξεκίνησε με την επιλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας με επιταγή θητεία από την Γ' Εθνοσυνέλευση και με τη Συνθήκη του Λονδίνου της 6^{ης} Ιουλίου 1827, όταν οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις ζήτησαν από το Σουλτάνο να αναγνωρίσει το Ελληνικό Κράτος και, σε επιβεβαίωση

των προθέσεών τους, έστειλαν στην Πύλο τους στόλους τους. Εκεί, μετά τη δολοφονία ενός Βρετανού αξιωματικού στις 20 Οκτωβρίου 1827, έγινε η ιστορική ναυμαχία του Ναβαρίνου και ο συμμαχικός στόλος κατέστρεψε σχεδόν ολοσχερώς την Αιγυπιο-Τουρκική ομάδα...

Ένα χρόνο αργότερα ξέσπασε και ο Ρωσο-Τουρκικός πόλεμος που τελείωσε με τη Συνθήκη της Αδριανούπολης του Σεπτεμβρίου 1829, όταν ο Σουλτάνος αναγνώρισε την Ελλάδα ως ανεξάρτητο Κράτος με κληρονομικό ηγεμόνα από βασιλική οικογένεια, όχι όμως από τις βασιλικές οικογένειες της Αγγλίας, της Γαλλίας ή της Ρωσίας.

Με το τέλος της περιόδου αυτής ήταν πια γεγονός ότι η Επανάσταση των Ελλήνων είχε επικρατήσει και το νέο ελληνικό κράτος, με σύνορα μέχρι τη Θεσσαλία και την Άρια, είχε πια γίνει σύγχρονη ιστορική πραγματικότητα.

Το υπόβαθρο της εξέγερσης του 1821

Η πρώτη σοβαρή απόπειρα εξέγερσης των Ελλήνων έγινε το 1770 και είχε ως υποκινήτρια την αυτοκράτειρα-ισαρίνα Αικατερίνη. Στόχος της δεν ήταν τόσο η απελευθέρωση των Ελλήνων υπηκόων του Σουλτάνου όσο η δημιουργία μίας κίνησης αντιπερισπασμού στις εκδροπραξίες ανάμεσα σε Ρώσους και Τούρκους. Παρά τις όποιες σκοπιμότητές της εκείνη η εξέγερση δημιούργησε τα πρώτα σκιρτήματα ψυχοκοινωνικής σημασίας και εθνικής συνείδησης στους Έλληνες του Μοριά και, μάλιστα, πλησίασε και την επιτυχία.

Η υποσιτήριξη των Ρώσων είχε θεμελιωθεί στην ομορρησκεία της Ορθόδοξης πίστης τους με τους υπόδουλους Έλληνες (και ακόμη σε κάποια ιστορική συγγένεια που δημιούργησε ο γάμος του Ι-

βάν του Γ' με μια ανιψιά του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου...) Στην ουσία, βέβαια, η τσαρίνα Αικατερίνη επεδίωκε μία διέξοδο στη Μεσόγειο.

Υπάρχει η ιστορική θεωρία, σύμφωνα με την οποία η επανάσταση του 1770 είχε βρει θεϊκή απήχηση ανάμεσα στους Έλληνες του Μοριά ακριβώς επειδή υπήρχε σύμπτωση επιδιώξεων και ψυχοπολιτικής έντασης σε ολόκληρο τον πληθυσμό. Συγκεκριμένα, οι ανώτερες και μεσαίες τάξεις του Μοριά (όπως βέβαια και της Ρούμελης) διατηρούσαν έντονα συναισθήματα αντιπάθειας προς την Πύλη, δεδομένου ότι απαγορευόταν η μεταβίβαση γης από Τούρκους σε Έλληνες. Την ίδια εποχή οι νησιώτες Έλληνες αποκτούσαν πλούτη και ελευθερία κινήσεων δρώντας ανενόχλητοι στη λεκάνη της Μεσογείου με τα καράβια τους. Στο Μοριά οι άκληροι και φτωχοί γεωργοί είχαν κάθε λόγο να αισθάνονται επαναστατημένοι κατά των Τούρκων. Τελικά ιερείς και οπλαρχηγοί είχαν και αυτοί τους δικούς τους στόχους για την καιαπολέμηση των Τούρκων.

Σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία συνυπήρχαν όλα τα απαραίτητα στοιχεία για μια εξέγερση και για το λόγο τούτο η επανάσταση του 1770 είχε σημαντική επιτυχία και, ίσως να εσήμανε και την απαρχή της Ελευθερίας, εάν η τσαρική Ρωσία δεν είχε υπαναχωρήσει, οπότε και το ελληνικό κίνημα κατά του Σουλτάνου πνίγηκε κυριολεκτικά στο αίμα.

Στη θεωρητική αυτή άποψη στηρίχθηκε για να ξεκινήσει και μια νεότερη ερμηνεία και αυτής ακόμη της Επανάστασης του 1821 που διέκρινε μια "ταξική ιδεολογία" στον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν την εξέγερση του 1770 γράφτηκαν στις σελίδες της παγκόσμιας ιστορίας μερικές από τις πλέον σημαντικές πτυχές της. Με την Επανάσταση του 1776 γεννήθηκαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, με τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 γεννήθηκαν οι ιδέες της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Δημοκρατίας και λαϊκής κυριαρχίας και οι Βασιλικοί Οίκοι της Ευρώπης αναγκάστηκαν εκ των πραγμάτων να αναθεωρήσουν πολλές τακτικές και πρακτικές τους.

Εκείνη την εποχή η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν κουρασμένη γερασμένη και έτοιμη για διαμελισμό. Η Ρωσία δεν σταμάτησε να επιδιώκει διέξοδο στη Μεσόγειο, ενώ η Αγγλία και η Γαλλία, παρά τους εξοντωτικούς Ναπολεόντιους πολέμους, δεν έπαψαν να ενδιαφέρονται για την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Γάλλοι και Άγγλοι αντάλλασσαν δώρα, φιλοφρονήσεις και πρεσβευτές με την Πύλη, ενώ ταυτόχρονα το ίδιο έκαναν και με τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων και με Έλληνες οπλαρχηγούς και επιφανείς πολίτες στο Μοριά και τη Ρούμελη, όπως και στα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους.

Την ίδια εποχή σε όλες τις Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες υπήρχαν πλούσιες και πολυάνθρωπες ελληνικές παροικίες με ομογενείς που διέπρεπαν στο εμπόριο, τα γράμματα και τις τέχνες αλλά και στη διπλωματία. Στην αυλή του τσάρου υπουργός εξωτερικών ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας και υπασπιστής ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.

Παίχτηκαν πολλά παιχνίδια

Σύμφωνα με μια αρκετά ενδιαφέρουσα κοινωνιολογική θεώρηση της εποχής τα παιχνίδια που παίχτηκαν τότε στον ελληνικό γεωπολιτικό χώρο από τους Με-

γάλους της Ευρώπης αντικατοπιρίζονται σε μικρογραφία από τα παιχνίδια που παίχτηκαν στην εναλλαγή ελέγχου των Ιονίων νήσων. Μέσα σε χρονικό διάστημα 20 περίπου ετών τα νησιά αυτά «άλλαξαν χέρια», όταν οι Γάλλοι τα πήραν από τους Βενετούς το 1797 και στη συνέχεια τα έχασαν στους Ρώσους το 1799. Οι Τούρκοι τα ανακατέλαβαν το 1800, αλλά οι Γάλλοι τα έδωσαν για μια ακόμη φορά υπό την κηδεμονία τους το 1807, ενώ οι Άγγλοι τα έκαναν «δικά» τους το 1814. Στη συνέχεια η Αγγλία, το 1817, παρέχωρησε στον Αλή Πάσα των Ιωαννίνων και το δικαίωμα της ελεύθερης διέλευσης από το λιμάνι της Πάργας που ανήκε διοικητικά στα Ιόνια νησιά «ως δῆγμα καλής θέλησης και φιλίας».

Αναμφίβολα από όλες αυτές τις αλλαγές «κατοχής» οι Έλληνες έβγαιναν πάντοτε ζημιωμένοι. Από την άλλη όμως μεριά, αυτά τα παιχνίδια της κρυφής, αλλά και της ανοιχτής διπλωματίας των Μεγάλων Δυνάμεων δημιούργησαν το απαραίτητο υπόβαθρο και το ψυχοκοινωνικό πλαίσιο αναφοράς μέσα από το οποίο υφάνθηκε το όραμα των υπόδουλων Ελλήνων, το όραμα για τη γέννηση ενός ελεύθερου Ελληνικού Κράτους.

Στην Ευρώπη, επιπρόσθετα, υπήρχαν τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης και άλλα χρήσιμα στοιχεία -οι ναπολεόντιοι πόλεμοι έδωσαν σωρεία έμπειρων Γάλλων αξιωματικών μισθοφόρων, οι οποίοι δίδαξαν στους Έλληνες (αλλά ας σημειωθεί αυτό εμφαντικά, και στους Τούρκους και στους Αιγυπτίους) τις πολεμικές τέχνες και τη στρατηγική της εποχής.

Οι φιλέλληνες έδρασαν ανοικτά και παρασκηνιακά προσφέροντας οικονομική και πολιτική βοήθεια μέσα από την κοινωνική ψυχολογία του ρομαντισμού που διέκρινε εκείνη την εποχή. Η τσαρική αυ-

λή λειτούργησε ως μεγάλο σχολείο για την προετοιμασία στελεχών που θα ήταν απαραίτητα στον αγώνα και μετέπειτα στη δημόσια διοίκηση του νέου κράτους.

Χρειαζόταν η ... σπίθα

Συνυπήρχαν εμφανώς λοιπόν όλα τα απαραίτητα στοιχεία, αλλά χρειαζόταν η ... σπίθα!

Η δημιουργία το 1814 της Φιλικής Εταιρίας στην Οδησό από τους Σκουφά, Ξάνθο και Τσακάλωφ εδραίωσε τον αναγκαίο διεθνή φορέα υποβοήθησης της εξέγερσης.

Το απροσδόκητο όμως έναυσμα δόθηκε από τον Αλή Πασά, ο οποίος το 1820 κήρυξε την ανεξαρτησία του από την Πύλη και «σῆκωσε το δικό του, ανεξάρτητο, μπαϊράκι»...

Την 22^α Φεβρουαρίου του 1821 ο Υψηλάντης, έχοντας ζητήσει άδεια αορίστου χρόνου, ντυμένος όμως με την επίσημη τσαρική αυτοκρατορική στολή του, φτάνει στο Ιάσιο, όπου στις 24 Φεβρουαρίου καλεί τους Έλληνες σε Εθνική Επανάσταση δηλώνοντας «...κινηθείτε ώ φίλοι και θέλετε ιδεί μίαν κραταιάν δύναμην να υπεραμύνεται των δικαιωμάτων μας...»

Αναμφίβολα η δύναμη ήταν η Ρωσία η οποία -κάτω από την πίεση του Αυστριακού Μέιτερνιχ και πίσω από τις δικές της σκοπιμότητες- αποκηρύσσει ξαφνικά τον Υψηλάντη και δίνει την απαραίτητη άδεια σε τουρκικά στρατεύματα να εισέλθουν στην Μολδοβλαχία και να πνίξουν στο αίμα την δηλωμένη εξέγερση των εκεί Ελλήνων.

Η προκήρυξη του Παλαιών Πατρών Γερμανού

Την 25^η Μαρτίου 1821, στη Μονή της Αγίας Λαύρας, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ορκίζει τα παλικάρια και ο αγώνας

αρχίζει επίσημα. Στην προκήρυξή του προς τους προξένους των ξένων δυνάμεων ο Παλαιών Πατρών Γερμανός γράφει: «... ημείς το ελληνικός έθνος των Χριστιανών βλέποντας ότι μας καταφρονεί το Οθωμανικόν γένος και σκοπεύει τον όληδρον εναντίον μας πότε μ' ένα και πότε μ' άλλο τρόπο αποφασίσαμεν σταθερώς ή να αποθάνωμεν όλοι ή να ελευθερωθώμεν και τούτου ένεκα βαστούμε τα όπλα εις χείρας ζητούντες τα δικαιώματά μας. Όντις, λοιπόν, βέβαιοι ότι όλα τα χριστιανικά βασίλεια γνωρίζουν τα δικάιά μας και ότι μόνο δεν θέλουν μας εναντιωθούν αλλά και θέλουν μας συνδράμει και ότι έχουν εις μνήμη ότι οι ένδοξοι πρόγονοί μας εφάνησαν ποτέ ωφέλιμοι εις την ανθρωπότητα δια τούτο ειδοποιούμεν την εκλαμπρότητά σας και σας παρακινούμε να προσπαθήσετε να είμεθα υπό την εύνοια και προστασία του μεγάλου κράτους τούτου...»

Την προκήρυξη έλαβαν οι ξένοι πρόξενοι την 26^η Μαρτίου 1821... Αυτό που σήμερα γιορτάζουμε είχε δεθεί πολύ σωστά πάνω στον διπλό άξονα της «πίστις και της λευτεριάς»...

Σκύβοντας σήμερα ευλαβικά

Σκύβοντας σήμερα ευλαβικά πάνω από τις ιστορικές μνήμες εκείνων των ανδρών και γυναικών, εκείνων των γεγονότων, ας είμαστε βέβαιοι ότι θα βρούμε αμέριπτα δείγματα ΑΝΔΡΕΙΑΣ και ΑΥΤΟΘΥΣΙΑΣ, όπως θα βρούμε και αρνητές της απώλειας της ζωής τους για κάποιο θαμπό, απόμακρο ιδεώδες που δεν είχε για αυτούς άγγιγμα χειροπιαστό, άγγιγμα σαρκικό.

Θα βρούμε ανεξίτηλα σημάδια επίσης διχασμού και διχόνοιας, όπως και σημάδια πράξεων έμπνευσης και ομόνοιας, προερχόμενα όχι μόνο από Έλληνες, αλλά και από κάθε εθνότητα φιλέλληνες.

Και όλα αυτά γιατί τα παραπάνω 4 χαρακτηριστικά της ανδρείας, της αυτοθυσίας, του διχασμού και της διχόνοιας είναι κοινά γνωρίσματα της ελλαδικής οικογένειας όπως και μέλη αναπόσπαστα από την συμβολική σάρκα του Έθνους ήταν και οι ηγέτες και αγωνιστές της Επανάστασης του 1821.

Σίγουρα πάντοτε μπορούμε, εκ των υστέρων ή κατόπιν εορτής, να επερωτήσουμε και άτομα και πράξεις και γεγονότα και φαινόμενα.

Ίσως τελικά να είναι ευλογία για εμάς τους Έλληνες και τις Ελληνίδες το γεγονός ότι ακόμη και σήμερα, στην εποχή του άκρατου ατομικισμού, της επιδερμικότητας των διαπροσωπικών μας σχέσεων και της έλλειψης οραμάτων και αφοσίωσης σε ιδεώδη, δεν έπαψαν να υπάρχουν ανάμεσά μας άνδρες, γυναίκες και παιδιά που τρέχουν ΠΡΟΣ την ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, την ίδια ώρα που ολάκεροι λαοί, εγκλωβισμένοι στην ευδαιμονία της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, αποφεύγουν τις ευθύνες που συνεπάγεται η πραγματικότητα, η βίωση της Ελευθερίας...

Για το λόγο αυτό μπορώ σήμερα, σκύβοντας ευλαβικά πάνω από τις άγιες μνήμες επώνυμων ηγετών και αφανών αγωνιστών που ελλοχεύουν μέσα στο κοινό ελληνικό μας υποσυνείδητο, να σας προτρέψω, κλείνοντας την ομιλία μου:

Χαρείτε αδέλφια και αδελφές και μαζί εσείς, τα παιδιά μας, τη Μεγάλη μας διπλή γιορτή πουν' η γιορτή της πίστις και της λευτεριάς...

Ζήτω η 25^η Μαρτίου 1821... Ζήτω το Έθνος των Ελλήνων.